

**LITERATUURSTUDIE
EFFECTIVITEIT
CAMERATOEZICHT
BIJ DRUGSOVERLAST**

B. Bieleman

J. Reimer

INTRAVAl
Onderzoek en Advies

LITERATUURSTUDIE
EFFECTIVITEIT
CAMERATOEZICHT
BIJ DRUGSOVERLAST

Juli 2013

INRAVAL
Groningen-Rotterdam

INHOUDSOPGAVE

	Pagina
Hoofdstuk 1 Inleiding	1
1.1 Achtergrond	1
1.2 Vraagstelling	1
1.3 Methode	2
1.4 Leeswijzer	3
Hoofdstuk 2 Resultaten	4
2.1 Omstandigheden	4
2.2 Cameratoezicht en andere maatregelen	5
2.3 Proportionaliteit en subsidiariteit	6
2.4 Effecten en resultaten van cameratoezicht	7
2.5 Kosten	12
Hoofdstuk 3 Conclusies	14
3.1 Effecten en resultaten	14
3.2 Omstandigheden	15
3.3 Maatregelen	15
3.4 Kosten	15
Geraadpleegde literatuur	16
Bijlage 1 Overzicht zoekwoorden	19
Bijlage 2 Analyseschema publicaties	20

1. INLEIDING

De afgelopen maanden is in de gemeenteraad van Groningen gesproken over de leefbaarheid in het A-kwartier. De overlast in het A-kwartier hangt voor een belangrijk deel samen met de handel in en het gebruik van verdovende middelen.^{1,2} Naar aanleiding hiervan heeft een discussie plaatsgevonden over de inzet van cameratoezicht om drugsoverlast te bestrijden. De huidige verordening cameratoezicht van de gemeente Groningen is echter bestemd voor het beheersen van geweld in uitgaansgebieden en daarmee niet toepasbaar bij het bestrijden van verstoringen in de openbare orde die samenhangen met de handel in en het gebruik van verdovende middelen.³

1.1 Achtergrond

Alvorens cameratoezicht in te zetten bij drugsoverlast wil de raad meer inzicht in de effectiviteit ervan bij de bestrijding van drugsoverlast. Uit onderzoek van bijvoorbeeld de gemeente Amersfoort zou blijken dat cameratoezicht niet altijd succesvol is.⁴ Om de effecten ervan in Groningen nauwkeurig te kunnen vaststellen, zou er een proef met cameratoezicht moeten plaatsvinden, waarbij een effectevaluatie wordt uitgevoerd. Hiervoor ontbreken echter tijd en middelen. De gemeente Groningen heeft onderzoeks- en adviesbureau INTRAVAL daarom opdracht gegeven voor een review van bestaand onderzoek over de effectiviteit van cameratoezicht bij de aanpak van drugsoverlast. De resultaten van deze review dienen als input bij de afweging cameratoezicht in te zetten tegen de drugsoverlast in het A-kwartier in Groningen.

1.2 Vraagstelling

De hoofdvraag van de literatuurstudie luidt:

Hoe effectief is cameratoezicht bij de bestrijding van drugsoverlast?

Deelvragen die hieruit voortvloeien zijn:

- Onder welke omstandigheden wordt gebruik gemaakt van cameratoezicht bij de bestrijding van drugsoverlast?

¹ Bieleman, B., R. Nijkamp, J. Snippe en R. Voogd (in druk), Monitor Overlast en Onveiligheid A-kwartier Groningen, St. INTRAVAL, Groningen-Rotterdam.

² Bieleman, B., S. Biesma, J. Snippe (2012), Leefbaarheid A-kwartier Groningen, St. INTRAVAL, Groningen-Rotterdam.

³ Verordening cameratoezicht gemeente Groningen, d.d. 15 december 2010, http://gemeente.groningen.nl/regelingenbank/90571_1.1, geraadpleegd 8 juli 2013.

⁴ Burgwal, van de B. (2013), Evaluatie cameratoezicht Amersfoort, Gemeente Amersfoort, Concern-middelen, Afd. Onderzoek en Statistiek.

- In hoeverre staat cameratoezicht bij de bestrijding van drugsoverlast op zichzelf of vormt het onderdeel van een pakket van maatregelen nadat eerder andere (lichtere) maatregelen zijn toegepast?
- Wat is bekend over de kosten van cameratoezicht bij de bestrijding van drugsoverlast?

1.3 Methode

Voor de literatuurstudie van cameratoezicht voor de aanpak van drugsoverlast zijn zowel nationale als internationale publicaties verzameld. Er is daarbij gezocht in vier talen, naast het Nederlands en Engels ook in het Duits en Frans. Over cameratoezicht zijn veel publicaties verschenen. Een groot aantal daarvan richt zich op de effectiviteit van cameratoezicht tegen geweld in uitgaansgebieden of cameratoezicht als maatregel tegen criminaliteit (bijvoorbeeld diefstal en zakkenrollen in stationsgebieden). Naar de effecten van cameratoezicht bij de bestrijding van drugsoverlast blijken daarentegen maar weinig studies te zijn gedaan.

Zoektermen

Er is onder andere gezocht op ‘cameratoezicht’ in combinatie met ‘drugs’ in de vier talen (voor een volledig overzicht met zoektermen, zie bijlage 1). Dit leverde echter weinig resultaten op, zodat vervolgens ook gezocht is op de combinatie ‘cameratoezicht’ en ‘criminaliteit’. Binnen de gevonden publicaties is vervolgens gezocht of de term ‘drugs’ in de publicaties zelf voorkwam en zo ja, of de resultaten informatie verschaffen over de effectiviteit van cameratoezicht bij drugsoverlast. Gezien het geringe aantal relevante publicaties zijn ook referenties in de gevonden publicaties nader bekeken en is tevens gezocht in zoekmachines die niet primair gericht zijn op wetenschappelijke literatuur.

Analyseschema

De gevonden publicaties zijn gescreend op hun bruikbaarheid met behulp van een analyseschema (zie bijlage 2). Onderzoeken die voldoen aan criteria van descriptieve en methodologische validiteit leveren wetenschappelijk verantwoorde informatie op, omdat hierbij met meer zekerheid gezegd kan worden dat effecten ook daadwerkelijk te herleiden zijn naar het cameratoezicht.^{5,6} Het gaat hierbij om vast cameratoezicht.⁷ Uiteindelijk zijn bijna veertig publicaties doorgenomen, waarvan zeven (onder meer) aandacht besteden aan cameratoezicht en drugsoverlast en aan de methodologische

⁵ Voor de beoordeling van interne validiteit is gebruik gemaakt van de Maryland Scientific Methods Scale (MSMS). Publicaties worden beoordeeld volgens een vijfpuntsschaal waarbij een hogere score betekent dat met (meer) zekerheid gezegd kan worden dat effecten herleidbaar zijn naar de genomen maatregel(en).

⁶ Klein Haarhuis, C.M., M. van Ooyen, E. Kleemans, F.L. Leeuw (2005), Kennis voor beleid, WODC, Den Haag.

⁷ De minister van Veiligheid en Justitie heeft in december 2012 aangegeven ook mobiel cameratoezicht mogelijk te willen maken.

minimumeisen voldoen. Voor de overige publicaties geldt dat de uitkomsten niets zeggen over drugsoverlast in relatie tot cameratoezicht en/of niet voldeden aan de methodologische minimumeisen. Dit laatste betekent dat hier geen gegevens van de periode voor invoering van cameratoezicht beschikbaar zijn (nulmeting ontbreekt) of niet zijn opgenomen zijn in de publicatie.⁸

Relevante publicaties

In totaal zijn zeven onderzoekspublicaties uitgebreid geanalyseerd. In de zeven bestudeerde onderzoeken worden in totaal zeventien cameraprojecten behandeld. Het gaat hierbij om de steden Montréal, Amsterdam, Heerlen en Rotterdam. In Amsterdam gaat het om drie publicaties waarvan er twee over dezelfde cameraprojecten gaan. In Heerlen gaat het om twee publicaties.

1.4 Leeswijzer

In het volgende hoofdstuk worden allereerst de omstandigheden besproken waaronder cameratoezicht is ingevoerd. Vervolgens komt de invoering van cameratoezicht in combinatie met andere maatregelen aan bod. Daarna wordt aandacht besteed aan de eisen van proportionaliteit en subsidiariteit en worden de effecten c.q. resultaten van cameratoezicht beschreven. De laatste paragraaf gaat in op de kosten van cameratoezicht. In hoofdstuk drie worden de conclusies behandeld aan de hand van de onderzoeksvragen.

⁸ In één geval was het niet mogelijk om de kwaliteit van het uitgevoerde onderzoek te beoordelen. In de publicatie wordt verwezen naar een verdiepende notitie op de website. Deze notitie is op de website niet aangetroffen en blijkt na navraag niet te bestaan. Het betreft de publicatie over cameratoezicht in Bergen op Zoom en Roosendaal.

2. RESULTATEN

In dit hoofdstuk worden de resultaten van de literatuurstudie gepresenteerd. Allereerst wordt aandacht besteed aan omstandigheden waaronder cameratoezicht is ingevoerd, gevolgd door de toepassing van cameratoezicht in combinatie met andere maatregelen. Vervolgens worden de beginselen van proportionaliteit en subsidiariteit behandeld. Daarna volgen de resultaten c.q. effecten van cameratoezicht die in de literatuur zijn gevonden, terwijl de laatste paragraaf de kosten van cameratoezicht beschrijft.

2.1 Omstandigheden

De publicaties rapporteren over verschillende onderzoekslocaties in het Canadese Montréal, en in Amsterdam, Heerlen en Rotterdam. In deze paragraaf worden de omstandigheden behandeld waaronder cameratoezicht is ingevoerd.

Montréal

In de Canadese stad Montréal is in een zogenoemde quasi-experimentele setting een experiment met cameratoezicht uitgevoerd voor de bestrijding van drugshandel in een wijk in het centrum van de stad.⁹ Het gaat daarbij om zes camera's. Er is een vergelijkbare controlelocatie aangewezen zonder camera's om de effecten te kunnen vergelijken. Aangezien het een andere locatie betreft waarmee de omstandigheden nooit volledig overeen kunnen komen, is hier sprake van een quasi-experimenteel experiment.

Amsterdam

In Amsterdam zijn op meerdere locaties camera's ingezet en cameraprojecten geëvalueerd. De publicaties die voldoen aan de methodologische minimumeisen en waar cameratoezicht is ingezet om problemen met drugsdealers en -verslaafden en (grootschalige) drugsgelateerde overlast te verminderen zijn bestudeerd.^{10,11,12} Het gaat om winkelcentra in Amsterdam Zuidoost (vier locaties) en twee locaties in het centrum van Amsterdam (Wallen en Nieuwendijk). Op alle locaties waren ook andere overlastproblemen, zoals overlast van uitgaanspubliek, alcoholgebruik en rondhangende jongeren. Op de vier locaties in Amsterdam Zuidoost hangen per locatie

⁹ Charest, M., P. Tremblay, R. Boivin en M. D'Élia (2010), La télésurveillance policière dans les lieux publics : l'apprentissage d'une technologie, in: *Canadian Journal of Criminology and Criminal Justice*, 52, no. 5, 449-470, Project Muse.

¹⁰ Flight, S., P. Hulshof (2009), *Evaluatie cameratoezicht Amsterdam Zuidoost 2000-2009; Effect- en procesevaluatie van vijf projecten*, DSP-groep, Amsterdam.

¹¹ Flight, S., P. Hulshof (2010), *Cameratoezicht bekeken: Evaluatie cameratoezicht Amsterdamse Wallen en Nieuwendijk (2008-2010)*, DSP-groep, Amsterdam.

¹² Flight, S., P. Hulshof (2006), *Evaluatie cameratoezicht Wallen en Nieuwendijk Amsterdam: Verslag van vier metingen: 2003, 2004, 2005 en 2006*, DSP-groep, Amsterdam.

tussen de vijf en de twintig camera's waarbij het aantal camera's wijzigde door de jaren heen, bijvoorbeeld door bouwwerkzaamheden. In het centrum van Amsterdam op de Wallen en Nieuwendijk hangen in totaal rond de 35 camera's.

Heerlen

In Heerlen zijn op drie locaties in het centrum en op drie locaties buiten het stadscentrum camera's geïnstalleerd en onderzocht. De resultaten zijn in twee rapporten opgenomen.^{13,14} In vijf gevallen gaat het om de bestrijding van drugsoverlast. Op de zesde locatie zijn camera's voornamelijk gericht op het beheersen van uitgaansgeweld en is daarom buiten beschouwing gelaten. In het centrum is drugsoverlast (veroorzaakt door drugsrunners, handel in en gebruik van verdovende middelen en drugsgerelateerde incidenten) onderdeel van bredere problemen. Naast drugsoverlast wil men hier ook het aantal prostituees terugdringen en overlast van dak- en thuislozen en coffeeshops verminderen. Het doel daarvan is onveiligheidsgevoelens en overlast in het algemeen te verminderen. In de drie gebieden buiten het centrum zijn de doelstellingen veel algemener geformuleerd, namelijk het verbeteren van de veiligheid en het verminderen van de overlast, waarvan drugsoverlast onderdeel uitmaakt. De camera's zijn hier geïnstalleerd in en rond winkelcentra.

Rotterdam

In Rotterdam zijn camera's geïmplementeerd in zes gebieden waarbij het doel is om criminaliteit, zoals (uitgaans)geweld en (drugs)overlast te verminderen en daarbij de leefbaarheid en veiligheidsgevoelens van bewoners, ondernemers en bezoekers te verbeteren.¹⁵ Ook hebben de camera's als doel de effectiviteit van politieoptreden te vergroten. Vijf locaties zijn voor deze review uitgebreid geanalyseerd, omdat het cameratoezicht hier ook gericht is op de bestrijding van drugsoverlast. Het gaat om twee locaties met een woonfunctie, twee openbaar vervoergebieden en een prostitutiegebied. De zesde locatie bevindt zich in een uitgaansgebied en heeft bestrijding van drugsoverlast niet als doelstelling en is daarom buiten beschouwing gelaten.

2.2 Cameratoezicht en andere maatregelen

In bijna alle gevallen is cameratoezicht in meer of mindere mate verbonden aan andere maatregelen met als uitzondering de cameralocaties Hoensbroek en Heerlerheide in Heerlen.¹⁶ In het desbetreffende onderzoeksverslag worden voor deze twee gebieden

¹³ Snippe, J., A. Beelen, R. Nijkamp, B. Bieleman (2008a), Evaluatie cameratoezicht Heerlen-Centrum, St. INTRAVAL, Groningen-Rotterdam.

¹⁴ Snippe, J., A. Beelen, R. Nijkamp, B. Bieleman (2008b), Evaluatie cameratoezicht Hoensbroek en Heerlerheide, St. INTRAVAL, Groningen, Rotterdam.

¹⁵ Snippe, J., A. Kruize, B. Merkelijn, H. Naaijer, B. Bieleman (2003), Evaluatie cameratoezicht Rotterdam; Eindrapport, St. INTRAVAL, Groningen-Rotterdam.

¹⁶ Snippe, J. e.a. (2008b).

geen extra maatregelen genoemd. Voor de overige onderzoeken geldt dat er op z'n minst extra politietoezicht in de gebieden wordt ingezet. In het experiment in Montréal is er naast cameratoezicht tevens sprake van extra politietoezicht.¹⁷

In Amsterdam Zuidoost zijn twee van de vier projectgebieden aangewezen als overlastgebied dan wel veiligheidsrisicogebied.¹⁸ Door speciale verordeningen kunnen overlastgevers eerder aangepakt worden en heeft de politie (tijdelijk) meer bevoegdheden. Daarnaast wordt in twee gevallen de opening c.q. verruiming van openingstijden van gebruiksruidten en/of nachtopvang genoemd als extra maatregel. In één van de gebieden is een burenbelsysteem ingesteld waarbij ondernemers elkaar onderling waarschuwen bij overlast of een incident, hetgeen in een convenant is vastgelegd tussen ondernemers, stadsdeel en politie. Verder worden preventieve fouilleeracties genoemd, een alcoholverbod, de inzet van stadstoezichthouders en de inzet van extra politie. Op de Wallen en Nieuwendijk in het centrum van Amsterdam is eveneens een zeer uitgebreid pakket aan maatregelen ingevoerd.¹⁹ Eén van deze maatregelen is het instellen van een drugsoverlastgebied (DOG). Dit is een bestuurlijke maatregel die het mogelijk maakt dat recidiverende drugsoverlastveroorzakers (zowel dealers als gebruikers) een gebiedsverbod krijgen voor bepaalde tijd en daarnaast geïntroduceerd worden in een zorgtraject van gemeente en politie. In Heerlen-Centrum is cameratoezicht onderdeel van een integrale veiligheidsaanpak (Operatie Hartslag) die is ingesteld om de leefbaarheid te verbeteren.²⁰ Deze aanpak kenmerkt zich door repressie onder de veroorzakers van drugsoverlast en criminaliteit en opvang en begeleiding van drugsverslaafden. In Rotterdam wordt in het algemeen het toezicht geïntensiveerd, niet alleen door camera's maar ook door de toenemende aanwezigheid van veiligheidsassistenten, particuliere beveiligers en politieambtenaren.²¹

Geen van de publicaties beschrijft of er voor de invoering van cameratoezicht al (lichtere) maatregelen zijn ingevoerd.

2.3 Proportionaliteit en subsidiariteit

Cameratoezicht is een inbreuk op de privacy van mensen. Bij de invoering van cameratoezicht moet worden getoetst of dit een rechtmatige inbreuk op de privacy is. Er zijn daarom eisen die aan cameratoezicht worden gesteld. In artikel 151c van de Gemeentewet staat beschreven dat gemeenten alleen cameratoezicht mogen toepassen als dat voor de handhaving van de openbare orde noodzakelijk is.²² Daarnaast moet voor invoering van cameratoezicht getoetst worden op de eisen van proportionaliteit

¹⁷ Charest, M. e.a. (2010).

¹⁸ Flight, S. e.a. (2009).

¹⁹ Flight, S. e.a. (2010).

²⁰ Snippe, J. e.a. (2008a).

²¹ Snippe, J. e.a. (2003).

²² CCV (2009).

en subsidiariteit. De eis van proportionaliteit houdt in dat *'cameratoezicht evenredig moet zijn met het doel dat daarmee zou moeten worden bereikt'*.²³ De eis van subsidiariteit houdt in dat *'met de desbetreffende vorm van cameratoezicht [het] beoogde doel niet op een andere, minder ingrijpende wijze kan worden bereikt'*.²⁴

In geen van de bestudeerde onderzoeken is aandacht besteed aan het beginsel van proportionaliteit of subsidiariteit.²⁵ Wel wordt in een van de onderzoeken de aanbeveling gedaan rekening te houden met de proportionaliteit van het cameratoezicht.²⁶ De beoordeling zelf wordt niet gemaakt, dat is een taak voor de gemeente, aldus de onderzoekers. De onderzoekers merken tevens op dat de criteria om te bepalen of cameratoezicht aan de eisen voldoet nog niet duidelijk zijn.²⁷

2.4 Effecten en resultaten van cameratoezicht

De effecten en resultaten van cameratoezicht worden hieronder besproken. Allereerst wordt ingegaan op het experiment in Montréal, gevolgd door de evaluaties in Amsterdam, Heerlen en Rotterdam.

Experiment Montréal

In het experiment in Montréal zijn de camera's proactief ingezet voor de bestrijding van drugshandel.²⁸ Het project is uitgevoerd in samenwerking met de politie in Montréal. De camera's zelf zijn in de zomer en herfst in het gebied geïnstalleerd. De onderzoekers concluderen op basis van politiecijfers en observaties dat er een positief meetbaar effect heeft plaatsgevonden bij de bestrijding van drugshandel.

²³ CCV, 2009 : 6.

²⁴ Ibid.

²⁵ Enkele van de onderzoeken die niet zijn opgenomen in de uiteindelijke analyse omdat ze niet voldoen aan de minimumeisen, geven wel informatie over de beginselen van proportionaliteit en subsidiariteit. Voor het cameratoezicht in de gemeente Delft is rekening gehouden met de drie bovenstaande eisen. Daarnaast wordt beschreven op welke manier hieraan wordt voldaan. Hoewel in het stationsgebied in Delft de criminaliteit en overlast door extra politietoezicht zijn verminderd, bleven problemen bestaan met name op momenten dat er geen toezicht van de politie was. Cameratoezicht werd gezien als een noodzakelijke aanvulling. Hiermee zou worden voldaan aan de eerste eis van noodzakelijkheid. Aan de eis van proportionaliteit zou worden voldaan omdat het cameratoezicht een belangrijke bijdrage zou leveren aan het op niveau houden van de veiligheid in de huidige situatie. Zonder surveillance zouden dan toch incidenten kunnen worden waargenomen. Aan de eis van subsidiariteit zou volgens het onderzoeksrapport worden voldaan omdat cameratoezicht niet los kan worden gezien van overige maatregelen. Het is onderdeel van een integrale aanpak. Voor het cameratoezicht in de gemeente Westland is een stroomschema opgenomen om de beginselen van proportionaliteit en subsidiariteit en de noodzaak van cameratoezicht te kunnen beoordelen.

²⁶ Flight, S. e.a. (2009).

²⁷ Flight, S. e.a. (2010).

²⁸ Charest, M. e.a. (2010).

Politiecijfers laten zien dat er een verschil is tussen het aantal delicten in het gebied met camera's en de twee controlegebieden (aangrenzende gebieden zonder camera's). Hoewel in alle drie gebieden het aantal delicten gedaald is, is de daling significant hoger in het gebied waar camera's hangen. In de aangrenzende controlegebieden is het aantal incidenten eveneens gedaald, zodat er geen sprake is van een verplaatsingseffect. Een sluitende verklaring hiervoor hebben de onderzoekers niet. Ze geven daarom aan dat geen garantie kan worden gegeven dat cameratoezicht op een andere plek hetzelfde (positieve) effect zal hebben.

Observaties door de onderzoekers laten zien dat het aantal transacties zowel in het gebied met als in de gebieden zonder camera's verminderd is.²⁹ De onderzoekers schrijven dit toe aan de extra politie-inzet in de gebieden. Het politietoezicht was gedurende het experiment in beide gebieden gelijk. In het gebied met camera's zijn de transacties echter met een grotere factor verminderd: factor 7,5 in het gebied met camera's en factor 4,3 in het gebied zonder camera's. Het aantal passanten (dus potentiële kopers) is in beide gebieden gelijk gebleven.

Relevante Nederlandse cameraprojecten

In Nederland zijn in de onderzoeksliteratuur een aantal cameraprojecten aangetroffen waar de bestrijding van drugsoverlast c.q. –handel en –gebruik (één van) de reden(en) was om camera's te installeren. Zoals gezegd geldt voor deze projecten dat de resultaten van cameratoezicht niet te herleiden zijn naar alleen de camera's. Bij geen van de onderzoeken is er sprake van een (quasi-) experimenteel design, waardoor in wetenschappelijke zin niet over de effecten van cameratoezicht mag en kan worden gesproken. Bovendien is in bijna alle gevallen cameratoezicht onderdeel van een groter maatregelenpakket.

Voor alle onderzoeken geldt dat meerdere meetinstrumenten toegepast zijn. Het gaat hierbij om het meten van de ervaringen van burgers en professionals en het analyseren van politiecijfers.

Ervaringen en meningen burgers

In alle in Nederland uitgevoerde en bestudeerde studies zijn enquêtes afgenomen bij bewoners en ondernemers voor en na het invoeren van cameratoezicht. Deze enquêtes geven inzicht in (on)veiligheidsbeleving en draagvlak voor cameratoezicht en, afhankelijk van de studie, ook in de verwachtingen van burgers over cameratoezicht.

- (On)veiligheidsgevoelens

Een groot gedeelte van de bewoners voelt en voelde zich (weleens) onveilig in de cameragebieden in Amsterdam Zuidoost (afhankelijk van het cameragebied tussen 62% en 82%), zowel voor als na de invoering.³⁰ In één van de cameragebieden is er

²⁹ In het artikel wordt gesproken over transacties. De observanten hebben hand tot hand contact tussen een voorbijganger en aanwezige in de straat geteld als een transactie. Dit betekent dat zij niet altijd drugs hebben waargenomen.

³⁰ Flight, S. e.a. (2009).

zelfs een significante toename van onveiligheidsgevoelens bij bewoners van 63% naar 80%. In Nieuwendijk Amsterdam namen onveiligheidsgevoelens van bewoners in eerste instantie af, maar op de lange termijn zijn er geen (significante) veranderingen.³¹ Voor de Wallen geldt dat er geen (significante) veranderingen zijn in onveiligheidsgevoelens. Rond drie kwart (tussen 67% en 83%) van de bewoners voelt zich in deze gebieden weleens onveilig. In Heerlen geldt voor vier van de vijf cameralocaties dat bewoners zich veiliger zijn gaan voelen.³² Op één van de cameralocaties is geen verschil geconstateerd in de veiligheidsgevoelens van de bewoners. In Rotterdam is op drie van de vijf cameralocaties weinig veranderd in de veiligheidsbeleving in de voor- en nameting.³³ De veiligheidsbeleving is op twee locaties toegenomen, waarbij echter slechts in één geval sprake is van een significant verschil.

- Draagvlak

Het percentage bewoners en ondernemers dat positief staat tegenover cameratoezicht is in alle gevallen hoog. In Amsterdam Zuidoost vindt het merendeel van de bewoners (tussen 63% en 80%) camera's een goed idee.³⁴ Op de andere locaties in Amsterdam is in één van de gebieden de mening van camerabewoners positief veranderd (van 56% naar 88%). In het tweede gebied was zowel voor als na invoering ongeveer drie kwart van de bewoners positief over cameratoezicht.³⁵ Ook in Rotterdam is een ruime meerderheid (meer dan 80%) van de bewoners en/of ondernemers positief over de invoering van cameratoezicht, zowel voor als na de invoering.³⁶ In één van de gebieden is het aantal ondernemers dat positief is over cameratoezicht significant gedaald (van 93% naar 76%). Een aantal ondernemers is neutraal over cameratoezicht na invoering, terwijl ze daarvoor positief waren. In Heerlen is eveneens meer dan drie kwart (minstens 78%) van de bewoners en ondernemers positief over cameratoezicht in hun woon- of werkomgeving, zowel voor als na de invoering.³⁷ In twee van de vijf cameragebieden in Heerlen is bij de vervolgmeting echter het aantal bewoners dat positief is over cameratoezicht afgenomen.³⁸ Hoewel het percentage nog steeds hoog is (meer dan drie kwart), zijn de bewoners en bezoekers wel minder positief dan voor de invoering van cameratoezicht.

- Privacy

In bijna alle cameragebieden in Nederland heeft minder dan een kwart van de bewoners en ondernemers bezwaar tegen camera's in verband met schending van de privacy. In enkele cameragebieden is dat percentage hoger, rond de 40%, maar is het percentage bewoners en ondernemers dat camera's een schending van de privacy vindt (significant) gedaald een aantal jaren na invoering. Dit betekent dat er minder

³¹ Flight, S. e.a. (2010).

³² Snippe, J. e.a. (2008ab).

³³ Snippe, J. e.a. (2003).

³⁴ Flight, S. e.a. (2009).

³⁵ Flight, S. e.a. (2006).

³⁶ Snippe, J. e.a. (2003).

³⁷ Snippe, J. e.a. (2008ab).

³⁸ Snippe, J. e.a. (2008b).

bewoners en ondernemers zijn die camera's een schending van de privacy vinden als de camera's een tijd in hun woon- of werkomgeving hangen.

- Verwachtingen en ervaringen

In de evaluaties in Heerlen is vooraf gevraagd aan de bewoners naar hun verwachtingen van cameratoezicht en naar hun ervaringen achteraf.³⁹ In Heerlen-Centrum, waar de camera's onderdeel uitmaken van een breder maatregelenpakket, zijn de ervaringen van bewoners gelijk gebleven of verbeterd vergeleken met de verwachtingen vooraf. Voor de winkelcentra in Hoensbroek en Heerlerheide komen de verwachtingen over cameratoezicht echter niet overeen met de ervaringen. Door tegenvallende ervaringen met cameratoezicht door bewoners en ondernemers daalt het vertrouwen in cameratoezicht, waardoor het draagvlak voor cameratoezicht kan afnemen.

Ervaringen professionals

In alle Nederlandse onderzoeken is een procesevaluatie uitgevoerd, waarbij is gevraagd naar het werken met de camera's in de praktijk. Het belang van goede samenwerking en coördinatie tussen de uitlezers en de politie wordt in meerdere onderzoeken benadrukt.^{40,41,42} Er worden daarbij twee aandachtspunten c.q. knelpunten genoemd. Ten eerste is dat het belang van de kwaliteit van het uitlezen van de beelden en daarmee de kwaliteit van het werk dat de uitlezers leveren. Het niveau van de uitlezers is soms te laag, terwijl dit van groot belang is, wil de politie adequaat kunnen reageren op incidenten. Het tweede punt dat de professionals noemen is inherent hieraan, namelijk de communicatie met de politie over de incidenten die de uitlezer waarneemt. In Amsterdam Zuidoost is hiervoor bijvoorbeeld gebruik gemaakt van een portofoon.⁴³

In Amsterdam Zuidoost kwam de politie in 2009 in actie bij ongeveer drie kwart van de waargenomen incidenten. Dit is een aanzienlijke toename vergeleken met 2007, toen de politie nog maar in twaalf procent van de incidenten in actie kwam. In Rotterdam komt de politie in actie bij het gros van de incidentmeldingen.⁴⁴ Hierbij staat geen specifiek percentage vermeld.

Politiecijfers

Er zijn in de verschillende steden meerdere politiecijfers opgevraagd die op wisselende manieren geïnterpreteerd dan wel gecategoriseerd zijn. De cijfers laten niet dezelfde trends zien. Uit registraties van de politie is geen eenduidig beeld te herleiden met betrekking tot de resultaten van cameratoezicht.

³⁹ Snippe, J. e.a. (2008ab).

⁴⁰ Bieleman, B. e.a. (2005).

⁴¹ Snippe, J. e.a. (2003).

⁴² Flight, S. e.a. (2009).

⁴³ Flight, S. e.a. (2009).

⁴⁴ Snippe, J. e.a. (2003)

- Amsterdam

In Amsterdam Zuidoost zijn politiecijfers in het cameragebied afgezet tegen cijfers voor het gehele district.⁴⁵ Er is een score vastgesteld voor criminaliteit en overlast die is samengesteld uit geregistreerde overtredingen van de APV en aangiften en meldingen van verschillende delicten. De effecten die zijn gemeten verschillen per cameraproject. In twee van de vier cameragebieden is de geregistreerde criminaliteit en overlast gedaald ten opzichte van de geregistreerde criminaliteit en overlast in het gehele district, in één cameragebied zijn de cijfers gelijk gebleven, terwijl ze in het vierde cameragebied zijn gestegen. Bij alle vastgestelde incidenten gaat het, afhankelijk van het cameragebied, in meer dan de helft van de gevallen (58% tot 77% per gebied) om APV overtredingen.⁴⁶ Drugsgelateerde overtredingen maken 0% tot 15% uit van het totaal aantal incidenten. Overtreding van het samenscholingsverbod vormt tussen 5% en 31% van het totaal aantal incidenten.

Ook op de twee locaties in het centrum van Amsterdam zijn politiecijfers van het cameragebied afgezet tegen politiecijfers in het district.⁴⁷ Hierbij is echter (drugs)overlast niet meegenomen, maar alleen criminele delicten als inbraak, autocriminaliteit, mishandeling, straatroof en overvallen. Zowel in het cameragebied als in het district neemt de criminaliteit af, in het cameragebied is de afname echter sterker. De onderzoekers geven aan dat het aannemelijk is dat dit door de camera's veroorzaakt wordt. Er wordt hierbij geen informatie gegeven over drugsoverlast (zoals dat wel het geval is in Amsterdam Zuidoost). Omdat het aantal klachten van buurtbewoners en ondernemers uit straten net buiten het cameragebied toenam, heeft hier aanvullend onderzoek naar verplaatsingseffecten plaatsgevonden met behulp van politieregistraties. Hiervoor zijn politiecijfers in het cameragebied en aangrenzende gebieden bekeken. Er lijkt in de eerste twee jaren na de invoering van het cameratoezicht sprake van gedeeltelijke verplaatsing van problemen, maar afgaande op de politiecijfers lijkt dit na drie jaar niet langer het geval te zijn.

- Rotterdam

In Rotterdam zijn vijf projecten bestudeerd waarbij drugsoverlast c.q. -handel en -gebruik bestreden werd met onder andere camera's.⁴⁸ Bij de analyse van de politiecijfers is een onderscheid gemaakt tussen meldingen en aangiften. Het aantal aangiften is afwijkend van het aantal meldingen, omdat niet alle meldingen tot aangiften van misdrijven leiden maar ook omdat aan bepaalde meldingen geen feitelijke wetsovertreding ten grondslag ligt. De cijfers zijn vergeleken met cijfers in omliggende gebieden.

In twee van de vijf gebieden is een toename van voornamelijk overlastmeldingen (drugsgebruikers en verdachte personen) geconstateerd. Deze meldingen zijn vooral door de uitlezers van de camera's gedaan. In aangrenzende gebieden is eveneens een

⁴⁵ Flight, S. e.a. (2009).

⁴⁶ Dit geldt voor de periode januari t/m september 2009. Alleen de cijfers van 2009 zijn in het rapport opgenomen.

⁴⁷ Flight, S. e.a. (2010).

⁴⁸ Snippe, J. e.a. (2003).

lichte stijging geconstateerd. De onderzoekers geven aan dat dit een verplaatsingseffect zou kunnen zijn, maar dat dit niet met zekerheid kan worden vastgesteld. In de overige gebieden is het totaal aantal meldingen gedaald, ook in de aangrenzende gebieden. Het aantal aangiften is in één van de gebieden gedaald, zowel in het gebied met camera's als aangrenzende gebieden. In de overige gebieden is het aantal aangiften toegenomen in zowel het gebied met camera's als omliggende gebieden.

- Heerlen

In Heerlen is in alle projectgebieden het aantal door de politie geregistreerde misdrijven gedaald.⁴⁹ Overlast door drugs (gebruik of handel) is door de onderzoekers gecategoriseerd als openbare orde problematiek.⁵⁰ In tegenstelling tot de daling van het totale aantal misdrijven, is in twee van de vijf gebieden de openbare orde problematiek aanzienlijk minder geworden, terwijl er in twee andere gebieden geen verschil is opgetreden. In één geval is er sprake van een lichte stijging van de openbare orde problematiek.

2.5 Kosten

De kosten van cameratoezicht zijn sterk afhankelijk van het aantal camera's dat wordt opgehangen en het aantal uren dat de camera's worden uitgelezen. Alleen in de publicaties voor de cameraprojecten in Amsterdam worden kosten vermeld.^{51,52}

De investeringskosten en exploitatiekosten voor het eerste jaar liggen voor de vijf projecten in Amsterdam Zuidoost op iets meer dan € 1.000.000,-. Het gaat daarbij in totaal om 41 camera's. Daarnaast zijn er de jaarlijkse exploitatiekosten. Dit zijn kosten voor het uitlezen van de beelden, voor het onderhoudscontract, voor de lopende kosten van de toezichtcentrale, reparaties, onderhoud en verzekering en de licentie voor het bedieningssysteem. Het grootste gedeelte van de kosten (ongeveer 70% van het jaarlijkse budget) gaat op aan het live uitlezen van de beelden. De kosten voor het live uitlezen van de beelden in Amsterdam Zuidoost waren € 180.000,- in 2011. Deze kosten zijn gebaseerd op live toezicht van ongeveer 36 uur per week. Het totale budget voor exploitatiekosten was ongeveer € 260.000,- in 2011.

De eenmalige kosten voor het cameraproject op de Wallen en Nieuwendijk waren in eerste instantie € 650.00,-.⁵³ Het ging daarbij om 26 camera's. Het aantal camera's is uitgebreid naar 36 camera's, hiervoor is nog eens € 200.000,- uitgegeven.⁵⁴ De

⁴⁹ Snippe, J. e.a. (2008ab).

⁵⁰ Er is niet specifiek vermeld hoeveel incidenten van drugs(overlast) exact voorgevallen zijn, maar alleen het aantal incidenten in de categorie openbare orde problematiek.

⁵¹ Flight, S. e.a. (2012).

⁵² Flight, S. e.a. (2010).

⁵³ Flight, S. e.a. (2010).

⁵⁴ Dit getal is een schatting, de extra kosten voor aanschaf, verplaatsen en vervanging van camera's zijn niet exact bekend.

jaarlijkse kosten zijn voor deze projecten € 473.000,-. Het grootste deel van de jaarlijkse kosten gaat ook hier op aan het uitlezen van de beelden (twee derde van het budget). Bijna een derde van het budget wordt uitgegeven aan onderhoud van hard- en software.

In beide publicaties wordt verder opgemerkt dat er eveneens indirecte kosten zijn die niet zijn opgenomen. Het gaat daarbij voornamelijk om personeelskosten van de politie en het stadsdeel voor projectleiding en regie, extra politiekosten naar aanleiding van een incident en opsporing op basis van opgenomen beelden.

3. CONCLUSIES

In de gemeenteraad van Groningen is begin 2013 gesproken over de eventuele inzet van cameratoezicht in het A-kwartier om daarmee drugsoverlast te bestrijden. In opdracht van de gemeente heeft onderzoeks- en adviesbureau INTRAVAL een literatuurstudie uitgevoerd om inzicht te geven in de effectiviteit van cameratoezicht bij drugsoverlast. De literatuurstudie heeft uiteindelijk ongeveer 40 publicaties opgeleverd waarvan er zeven aan de methodologische minimumeisen voldoen en uitgebreid zijn geanalyseerd. Het gaat om de steden Montréal, Amsterdam, Heerlen en Rotterdam met in totaal zeventien cameraprojecten waarbij het gaat om vast cameratoezicht. Allereerst worden de algemene conclusies weergegeven over de effectiviteit van cameratoezicht bij de bestrijding van drugsoverlast. Vervolgens worden per deelvraag de bevindingen uit de literatuur besproken.

3.1 Effecten en resultaten

- De review laat zien dat cameratoezicht geen wondermiddel is dat (drugs)overlast en criminaliteit zomaar doet verminderen. Verder wordt duidelijk dat cameratoezicht alleen zinvol is als de camerabeelden live worden uitgelezen, dat dit op een kwalitatief goede manier gedaan wordt en dat er goed gecommuniceerd wordt tussen de uitlezers en de politie.
- In slechts één van de relevante en nader bestudeerde onderzoeken kan in wetenschappelijke zin worden gesproken over effecten van cameratoezicht, omdat dit in een (quasi)experimentele setting is uitgevoerd. De effecten van cameratoezicht die uit dit experiment naar voren komen zijn positief. In het gebied waar de camera's hangen laten zowel politiecieters als observaties een positief verschil zien vergeleken met aangrenzende gebieden zonder camera's. In zowel het cameragebied als de aangrenzende gebieden zonder camera's heeft overigens tevens extra politietoezicht plaatsgevonden.
- De overige nader bestudeerde onderzoeken beschrijven de resultaten van enkele casussen van cameratoezicht in Nederland die (onder andere) betrekking hebben op de bestrijding van drugsoverlast. Ook hier zijn de camera's ingevoerd in combinatie met andere maatregelen. Zowel politiecieters als ervaringen van burgers geven geen eenduidig beeld over cameratoezicht in relatie tot drugsoverlast: soms is er na het ophangen van camera's sprake van een positief verschil, soms is er geen verschil en soms treedt zelfs een negatief verschil op. De resultaten van cameratoezicht in relatie tot drugsoverlast blijken sterk afhankelijk te zijn van de specifieke omstandigheden op de verschillende locaties en de overige maatregelen die tegelijkertijd met cameratoezicht ingevoerd worden.
- In één van de nader bestudeerde onderzoeken is aanvullend onderzoek gedaan naar verplaatsingseffecten. Afgaande op politiecieters lijkt de criminaliteit zich op korte termijn verplaatst te hebben, maar na een aantal jaar weer te zijn verdwenen.

- Het draagvlak bij burgers voor cameratoezicht is groot. Uit één van de bestudeerde publicaties blijkt echter dat het draagvlak negatief beïnvloed kan worden wanneer de verwachtingen van cameratoezicht vooraf niet overeen komen met de ervaringen achteraf.

3.2 Omstandigheden

- In bijna alle cameralocaties is er naast drugsoverlast ook sprake van allerlei andere vormen van (overlast)problematiek en criminaliteit.
- Het doel van de meeste cameraprojecten is, naast het bestrijden van (drugs)overlast en criminaliteit, het verminderen van (on)veiligheidsgevoelens.
- Bij de invoering van cameratoezicht moeten de beginselen van proportionaliteit en subsidiariteit van toepassing zijn, maar in de nader bestudeerde literatuur wordt niet vermeld hoe deze zijn beoordeeld dan wel toegepast.

3.3 Maatregelen

- Cameratoezicht gaat in bijna alle gevallen gepaard met extra toezicht van politie en/of stadswachten.
- Cameratoezicht wordt mede ingezet om de effectiviteit van politieoptreden te verbeteren.
- Cameratoezicht maakt in een aantal gevallen onderdeel uit van een integrale veiligheidsaanpak c.q. (breed) maatregelenpakket. Andere maatregelen die hierbij worden genoemd zijn opvang en begeleiding van drugsverslaafden (door bijvoorbeeld het instellen van nachtopvang of verruiming van openingstijden van gebruikruimten), alcoholverboden en speciale gebiedsverordeningen waardoor overlastgevers eerder kunnen worden aangepakt.
- Omwonenden en ondernemers zijn in één cameralocatie betrokken bij de aanpak van (drugs)overlast door het instellen van een belsysteem.

3.4 Kosten

- In twee van de nader bestudeerde publicaties worden de kosten van het cameratoezicht behandeld. In de overige publicaties wordt hierover niets vermeld.
- De investeringskosten in Amsterdam Zuidoost voor het eerste jaar bedroegen iets meer dan € 1.000.000,-. In het centrum van Amsterdam (Wallen en Nieuwendijk) was dit € 650.000,-.
- De jaarlijkse exploitatiekosten voor ongeveer 40 camera's in vijf gebieden in Amsterdam Zuidoost zijn in 2011 ongeveer € 260.000,-. Voor de twee gebieden in het centrum is dit € 473.000,- voor 36 camera's. De jaarlijkse kosten zijn sterk afhankelijk van het aantal uren dat de camera's live worden uitgelezen. Bijna drie kwart van de jaarlijkse kosten voor cameratoezicht in Amsterdam gaat op aan het live uitlezen van de camerabeelden.

GERAADPLEEGDE LITERATUUR⁵⁵

- Agustina, J.R., G. Galdon Clavell (2011)
The impact of CCTV on fundamental rights and crime prevention strategies: The case of the Catalan Control Commission of Video surveillance Devices, in: *Computer Law & Security Review*, Vol. 27, 168-174, Elsevier
- Beke, B., T. van Ham (2010)
Camera's in beeld: Een beoordeling van cameratoezicht in Bergen op Zoom en Roosendaal, Bureau Beke/ Beke Advies, Arnhem
- Bieleman, B., J. Snippe (2005)
Mensenwerk: Voorwaarden voor succesvol cameratoezicht, in: *Secondant*, jaargang 19, no. 5, 26-31, Centrum voor Criminaliteitspreventie en Veiligheid, Utrecht
- Brunekreef, H. (2012)
Evaluatie cameratoezicht: De Groest en directe omgeving: Hilversum, Brunekreef Consultants, Hilversum
- Burgwal, van de B. (2013)
Evaluatie cameratoezicht Amersfoort, Gemeente Amersfoort, Concernmiddelen, Afd. Onderzoek en Statistiek
- Caplan, J.M., L. W. Kennedy, G. Petrossian (2011)
Police-monitored CCTV cameras in Newark, NJ: A quasi-experimental test of crime deterrence, in: *J Exp Criminol*, 7:255–274, Springer Science+Business Media B.V.
- Centrum voor Criminaliteitspreventie en Veiligheid (2009)
Handreiking Cameratoezicht, Utrecht
- Cerezo, A. (2013)
CCTV and crime displacement: A quasi-experimental evaluation, in: *European Journal of Criminology*, 10(2), 222–236, Sage Publications
- Charest, M., P. Tremblay, R. Boivin en M. D'Élia (2010)
La télésurveillance policière dans les lieux publics : l'apprentissage d'une technologie, in: *Canadian Journal of Criminology and Criminal Justice*, Vol. 52(5), 449-470, Project Muse
- Egmond van, P., S. Flight, P. Hulshof (2011)
Evaluatie cameratoezicht Amsterdam 2011: Overkoepelend rapport, DSP-groep, Amsterdam
- Egmond van, P., S. Flight, P. Hulshof (2011)
Evaluatie cameratoezicht Indische buurt Amsterdam 2011: Proces- en effectevaluatie, DSP-groep, Amsterdam

⁵⁵ De cursieve referenties richten zich specifiek of gedeeltelijk op cameratoezicht bij de bestrijding van drugsoverlast en voldoen aan de methodologische minimumeisen en zijn daarom uitgebreid bestudeerd.

- Egmond van, P., S. Flight, P. Hulshof (2011)
Cameratoezicht Stationseiland: Proces- en effectevaluatie 2011, DSP-groep, Amsterdam
- Flight, S., P. Hulshof (2009)
Evaluatie cameratoezicht Amsterdam Zuidoost 2000-2009: Effect- en procesevaluatie van vijf projecten, DSP-groep, Amsterdam
- Flight, S., P. Hulshof (2010)
Cameratoezicht bekeken: Evaluatie cameratoezicht Amsterdamse Wallen en Nieuwendijk (2008-2010), DSP-groep, Amsterdam
- Flight, S., P. Hulshof (2006)
Evaluatie cameratoezicht Wallen en Nieuwendijk Amsterdam: Verslag van vier metingen: 2003, 2004, 2005 en 2006, DSP-groep, Amsterdam
- Gadella, E., B. Van Steenis (2011)
Evaluatie cameratoezicht Ede 2011: Ede-Centrum, Veldhuizen A, Soembaplein, Gemeente Ede, COA, afdeling Strategie & Onderzoek
- Gill, M., A. Rose, K. Collins, M. Hemming (2006)
Redeployable CCTV and drug-related crime: A case of implementation failure, in: *Drugs: education, prevention and policy*, Informa Healthcare, Londen
- Gill, M., A. Spriggs (2005)
Assessing the impact of CCTV, Home Office Research, Development and Statistics Directorate, Londen
- Gorter, H., H. Huisman (2011)
Cameratoezicht in Almere: Het effect van cameratoezicht op incidenten, misdrijven en de veiligheidsbeleving in het stadscentrum van Almere 2007-2010, Gemeente Almere, SBZ/ Team Onderzoek & Statistiek, Almere
- Gulmez, A. (2012)
Evaluatie cameratoezicht Roermond-Centrum 2000-2011, Academie voor Management en Bestuur, Avans Hogeschool, 's-Hertogenbosch
- Isnard, A. (2001)
Can surveillance cameras be successful in preventing crime and controlling anti-social behaviours?, Australian Institute of Criminology
- Lippert, R., B. Wilkinson (2010)
Capturing crime, criminals and the public's imagination: Assembling Crime Stoppers and CCTV surveillance, in: *Crime, Media, Culture*, Vol. 6(2), 131–152, Sage Publications
- Mortelé, J., H. Vermeersch, E. De Pauw, W. Hardyns, F. Deprins (2013)
Cameratoezicht in de openbare ruimte; Ook wie weg is, is gezien?, Reeks Politiestudies, Maklu Uitgevers, Antwerpen-Apeldoorn
- Painter, K., N. Tilley (1999)
Surveillance of Public Space: CCTV, Street Lighting and Crime Prevention in: *Crime Prevention Studies*, Vol. 10, Criminal Justice Press, Monsey, New York
- Park, H.H., G.S. Oh, S.Y. Paek (2012)
Measuring the crime displacement and diffusion of benefit effects of open-street CCTV in South Korea, in: *International Journal of Law, Crime and Justice*, Vol. 40(3), 179-191

- Sasse, A. (2010)
 Privacy and Security: Not Seeing the Crime for the Cameras?, in: Communications of the ACM, Vol. 53(2), 22-25, New York
- Scholten, M. (2012)
 Kijk op criminaliteit: Evaluatie cameratoezicht in de gemeente Westland, Westland
- Schreijenberg, A., G.H.J. Homburg (2010)
 Steeds meer beeld: Evaluatie cameratoezicht op openbare plaatsen, Regioplan Beleidsonderzoek, Amsterdam
- Schreijenberg, A., G.H.J. Homburg (2010)
 Evaluatie cameratoezicht op openbare plaatsen: Viermeting, Regioplan Beleidsonderzoek, Amsterdam
- Snippe, J., A. Beelen, R. Nijkamp, B. Bieleman (2008a)
Evaluatie cameratoezicht Heerlen-Centrum, St. INTRAVAL, Groningen-Rotterdam
- Snippe, J., A. Beelen, R. Nijkamp, B. Bieleman (2008b)
Evaluatie cameratoezicht Hoensbroek en Heerlerheide, St. INTRAVAL, Groningen-Rotterdam
- Snippe, J., A. Kruize, B. Merkelijn, H. Naaijer, B. Bieleman (2003)
Evaluatie cameratoezicht Rotterdam; Eindrapport, St. INTRAVAL, Groningen-Rotterdam
- Vissers, M. (2012)
 Evaluatie cameratoezicht 2012: Kruisstraat, Gemeente Eindhoven, Bureau Beleidsinformatie en Onderzoek, Eindhoven
- Waples, S., M. Gill, P. Fisher (2009)
 Does CCTV displace crime? in: Criminology and Criminal Justice, Vol. 9(2), 207–224, Sage Publications
- Welsh, B.C., D.P. Farrington (2009)
 Public Area CCTV and Crime Prevention: An Updated Systematic Review and Meta-Analysis, in: Justice Quarterly, Vol. 26(4), 716-745, Routledge
- Welsh, B.C., D.P. Farrington (2006)
 CCTV and Street Lighting: Comparative Effects on Crime, in: Perry, A., C. McDougall, D. Farrington, 'Reducing Crime; The Effectiveness of Criminal Justice Interventions', John Wiley & Sons, Ltd, Chichester
- Welsh, B.C., D.P. Farrington (2002)
 Crime prevention effects of closed circuit television: a systematic review, Home Office Research Studies, Development and Statistics Directorate, Londen

Digitale bronnen

- Evaluatie cameratoezicht stationsgebied Delft (2013)
http://ris.delft.nl/internet/vergaderpunt-documenten_3587/item/nota-evaluatie-cameratoezicht-stationsgebied-delft_38579.html, geraadpleegd 20 juli 2013
- Verordening cameratoezicht gemeente Groningen, d.d. 15-12-2010
http://gemeente.groningen.nl/regelingenbank/90571_1.1, geraadpleegd 8 juli 2013

BIJLAGE 1 OVERZICHT ZOEKWOORDEN

Er is gezocht in de landelijke en internationale databases en zoekmachines Ebscohost, Web of Science, Picart, Wiley Online Library, Sciencedirect en in de catalogi van Rijksuniversiteit Groningen en de Hanzehogeschool.

Zoektermen literatuur		Zoektermen tekst
NL		
cameratoezicht	drugs	effect
camerabewaking	<i>overlast</i>	<i>evaluatie</i>
	<i>handel</i>	<i>studie</i>
	<i>gebruik</i>	<i>neveneffect</i>
	<i>dealen</i>	maatregel(en)
	<i>openbare ruimte</i>	opbrengst(en)
	overlast	kosten
	criminaliteit	proportionaliteit
	<i>bestrijding</i>	subsidiariteit
	veiligheid	
EN		
CCTV	drug(s)	effect(s)
video surveillance	<i>nuisance</i>	<i>evaluation</i>
	<i>dealing</i>	<i>study</i>
	<i>use</i>	<i>effect</i>
	<i>open-air</i>	measure(s)
	<i>points of sale</i>	profit
	nuisance	costs/ expenses
	crime	proportionality
	<i>prevention</i>	subsidiarity
	safety	
DU		
Videüberwachung	Droge(n)	Effekt
Kameraüberwachung	<i>Belästigung</i>	<i>Evaluation</i>
	<i>Handel</i>	<i>Studium/ Untersuchung</i>
	<i>Konsum</i>	<i>Nebeneffekt</i>
	<i>Verkaufsstelle</i>	Maßnahme(n)
	Belästigung	Kosten
	Kriminalität	Proportionalität
	<i>Prävention</i>	Subsidiarität
	Sicherheit	
FR		
télésurveillance	drogue(s)	Effet(s)
vidéosurveillance	<i>(points de) vente</i>	<i>étude</i>
	<i>usage</i>	<i>secondaire(s)</i>
	<i>trafic</i>	<i>évaluation</i>
	<i>plein air</i>	mesures
	criminalité	dépenses
	<i>prévention</i>	proportionnalité
	sécurité	subsidiarité
	intervention	

BIJLAGE 2 ANALYSESCHEMA

I Algemeen	
Titel onderzoek	
Auteur(s)	
Eventueel tijdschrift	
Jaar, Plaats en uitgever	
Soort onderzoek	
Uitvoerder(s)	
II Kwaliteit van het onderzoek	
Doel- en vraagstelling zijn helder?	
Hoe is gemeten? Welke instrumenten zijn gebruikt?	
Design is passend bij de onderzoeksvraag?	
Aantal en soort metingen (nulmeting, een of meerdere vervolgmetingen)	
Nauwkeurig vastgelegd via welke bronnen welke gegevens zijn verzameld?	
Bij evaluatieonderzoek: hoe groot is de interne validiteit (Maryland Scientific Methods Scale 1-5)?	
Overige relevante informatie	
Conclusie bruikbaarheid: goed bruikbaar, bruikbaar, onbruikbaar	

III Resultaten (goed bruikbaar onderzoek)	
Camera's geïmplementeerd tegen welk proble(e)m(en)?	
Hoe groot is het gebied waar de camera's zijn geïmplementeerd en hoeveel camera's zijn opgehangen?	
In samenhang met andere maatregelen? Zo ja, welke zijn dit?	
Zijn er eerder (lichtere) maatregelen toegepast? Welk effect hadden deze maatregelen?	
Kosten van aanschaf, exploitatie, mankracht genoemd?	
Welke effecten/ resultaten heeft het cameratoezicht? (in vergelijking met controlegroep indien van toepassing)	
Hebben zich ook neveneffecten voorgedaan?	
Is aandacht besteed aan het beginsel van proportionaliteit?	
Is aandacht besteed aan het beginsel van subsidiariteit?	
Overige relevante informatie c.q. samenvatting onderzoek	

COLOFON

© St. INTRAVAL

Postadres
Postbus 1781
9701 BT Groningen
E-mail *info@intraval.nl*

www.intraval.nl

Kantoor Groningen:
St. Jansstraat 2C
Telefoon 050 - 313 40 52
Fax 050 - 312 75 26

Kantoor Rotterdam:
Goudsesingel 68
Telefoon 010 - 425 92 12
Fax 010 - 476 83 76

Juli 2013

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of anderszins, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever

Tekst:	B. Bieleman, J. Reimer
Opmaak:	M. Haaijer
Drukker:	Copy-Copy Groningen
Opdrachtgever:	Gemeente Groningen

ISBN: 978 90 8874 155 5

